

6+6+6 -malli vanhempainvapaan uudistamiseksi

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

Vanhempainvapaata ollaan parhaillaan uudistamassa. Vanhempainvapaiden tavoitteena on turvata lasten hyvinvointi ja edistää sukupuolten tasa-arvoa. Tavoitteet toteutuvat nykyisin huonosti.

Ehdotamme vanhempainvapaan pidentämistä 18 kuukauden pituiseksi ja vapaan jakamista kolmeen kuuden kuukauden jaksoon (6+6+6), joista yhden käyttäisi äiti, yhden vanhemmat jakaisivat keskenään ja yhden käyttäisi isä. Vapaajaksoja voisi käyttää lapsen kolmivuotispäivään asti. Vapaan ajalta maksettaisiin päivärahaa 80 prosenttia aiemmista ansiotuloista.

6+6+6 -malli parantaisi pienten lasten hyvinvoinnin edellytyksiä ja heidän perheidensä toimeentuloa. Se vahvistaisi miesten vanhemmuutta ja naisten asemaa työelämässä.

Malli on saanut laajaa kannatusta puolueiden ja järjestöjen piirissä sekä kansalaisten keskuudessa.

Miksi vanhempainvapaa kaipaa uudistamista?

Äitiysvapaa on peräisin 1960-luvulta, isyysvapaa 1970-luvulta ja vanhempainvapaa 1980-luvulta. Vanhempainvapaata on sittemmin kehitetty pieninä paloina. Lopputuloksena on tilkkutäkki, jonka osat ovat oman aikansa tuotteita. Kokonaisuus on monimutkainen ja vaikeaselkoinen eikä vastaa sille asetettuja tavoitteita lasten hyvinvoinnin ja sukupuolten tasa-arvon edistämisessä.

Vanhempainvapaata ei ole pidennetty yli 20 vuoteen lukuun ottamatta isän bonusvapaan tuomaa neljän viikon lisäystä isyysvapaaseen. Suomi on muihin pohjoismaihin ja jo moniin Keski-Euroopan maihin verrattuna jäänyt jälkeen niin vanhempainvapaan pituuden ja korvaustason suhteen kuin isien osuudessa vanhempainvapaan käyttäjinä.

Kirjoittajat:

Minna Salmi on valtiotieteiden tohtori ja työskentelee tutkimuspäällikkönä THL:n Poliitiikan seuranta ja vaikuttavuus -yksikössä.

Johanna Lammi-Taskula on yhteiskuntatieteiden tohtori ja työskentelee THL:ssa Poliitiikan seuranta ja vaikuttavuus -yksikön päällikkönä ja erikoistutkijana.

Salmi ja Lammi-Taskula tutkivat perhepolitiikan, työelämän ja sukupuolten tasa-arvopolitiikan vuorovaikutusta ja seurauksia työn ja perheen yhteensovittamisen mahdollisuuksille. He ovat tehneet tutkimuksia työn ja perheen yhteensovittamisesta työpaikoilla, perhevapaiden käytöstä työntekijöiden ja työnantajan näkökulmasta sekä lapsiperheiden hyvinvoinnista ja lapsiköyhyydestä.

Vanhempainvapaan uudistamista valmistelea laajapohjainen työryhmä, joka jättää ehdotuksensa vuoden vaihteessa. Sen jälkeen asia edennee neuvotteluihin seuraavan hallituksen ohjelmasta. Vanhempainvapaan uudistaminen on esillä myös eduskunnalle annetussa tasa-arvopoliittisessa selonteossa.

Ehdotuksen vanhempainvapaan pidentämisestä ja 6+6+6 -mallista tekivät syksyllä 2006 Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen – silloisen Stakesin – tutkijat Minna Salmi ja Johanna Lammi-Taskula. 6+6+6 -mallia ovat lokakuuhun 2010 mennessä ilmoittaneet kannattavansa kuuden suurimman eduskuntapuolueen ja naisjärjestöjen yhteistyöelinten edustajista koostuva Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, seitsemän puolueen nuoriso- ja naisjärjestöt, Suomen ylioppilaskuntien liitto, Helsingin yliopiston ylioppilaskunta, Vasemmistoliitto, Vihreä liitto ja Ruotsalainen kansanpuolue, Akava sekä yli puolet suomalaisista.

Nykyisen vanhempainvapaan ongelmia

Lapsen hyvinvointi

Nykyisen vanhempainvapaan päättyessä lapsi on 9–10 kuukauden ikäinen. Sen jälkeen vanhemmat voivat valita lapsen kotihoiton jatkamisen kotihoiton tuen turvin tai laittaa lapsen päivähoidon.

Vanhempainvapaan nykyinen päättymisajankohta on lapsen kehitysvaiheen kannalta huono: lapselle on vaikeaa erota tutuista hoitajista ja ympäristöstä, joten päivähoidon aloittaminen ei ole lapsen kehityksen kannalta suotuisaa.

Lähes 90 prosenttia perheistä valitseekin vanhempainvapaan jälkeen kotihoiton tuen ainakin muutamaksi kuukaudeksi, keskimäärin siihen saakka, kun lapsi on 1,5–2-vuotias. Nykyisin yli puolet perhevapaajasta ollaan niukan kotihoiton tuen varassa. Kotihoiton tuen hoitoraha on 314,28 euroa kuukaudessa. Kaikkine lisineen kotihoiton tuen keskimäärä jää enimmilläänkin alle 600 euron kuukaudessa. Pienten lasten perheissä köyhyysriski onkin kaksinkertainen verrattuna teini-ikäisten lasten perheisiin.

Isän asema: vapaiden käyttö tasaista 200 vuoden kuluttua?

Lapsella on oikeus molempien vanhempiansa hoivaan. Vanhempainvapaiden kehittäminen on parinkymmenen vuoden ajan keskittynyt isien kannustamiseen vapaiden pitämiseen. Silti isät käyttävät alle 7 prosenttia kaikista vanhempainrahapäivistä – osuus on hieman alle kaksinkertaistunut 15 vuodessa.

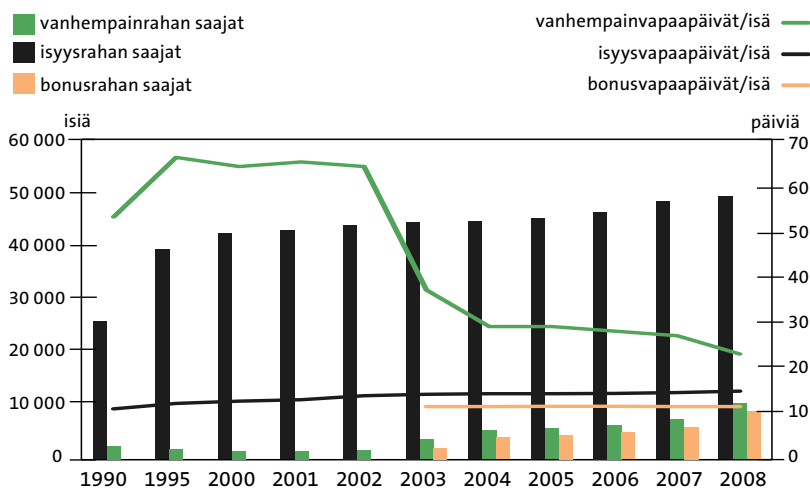
Isäkuukautta pidemmän vanhempainvapaan pitää vain pari prosenttia isistä. Yleisimmin isät käyttävät ainoastaan heille nimetyt vapaat, eli isyysvapaan ja isäkuukauden.

Nykyisellä kehitystahdilla pääsemme vanhempainvapaiden tasapuoliseen käyttöön noin 200 vuoden kuluttua.

Kuvio

Isien perhevapaat 1990–2008

Vanhempainvapaata pitävien isien lukumäärä on noin kuusinkertainen sen jälkeen, kun isät saivat bonusviikkonsa vuonna 2003. Silti osuus jää noin 15 prosenttiin isistä. Samalla isien pitämän vanhempainvapaajakson keskimääräinen pituus on romahtanut 64 päivästä nykyiseen 23 päivään.

Lähde: Kelan rekisteritiedot

Miksi isät eivät käytä vanhempainvapaata?

Suhtautuminen sukupuolten väliseen työnjakoon selittää eniten sitä, miksi isä ei pidä vanhempainvapaata. Isä jää vanhempainvapaalle epätodennäköisimmin silloin, jos hän ajattelee olevansa ensisijaisesti vastuussa perheen elatuksesta tai jos perheessä katsotaan lapsenhoidon kuuluvan äidille. Lisäksi pienituloiset ja vähemmän koulutetut isät käyttävät vanhempainvapaata vähemmän kuin muut isät.

Työelämän toimintakäytännöt ja asenteet ovat tärkeitä miesten ratkaisuille vanhempainvapaan pitämisestä. Isä ei jää vanhempainvapaalle, koska pitkää poissaoloa työstä pidetään hankalana. Taustalla voi olla sekä työpaineiden lisääntyminen että kielteiset asenteet työpaikalla.

Nykyisen isäkuukauden, eli isien bonusvapaan, käyttöä hankaloittaa vähäinen jousto sen ajoittamisessa. Isäkuukausi on pidettävä ennen kuin lapsi on 16 kuukauden ikäinen. Useimmissa perheissä halutaan kuitenkin käyttää kotihoidon tukea vanhempainvapaan jälkeen. Niinpä yli puolessa perheistä äidit ovat kotona samaan aikaan kun isä pitää bonusvapaata. Isäkuukauden tavoite edistää isän itsenäistä vanhemmuutta ei toteudu.

Naisten asema: syrjintää työmarkkinoilla

Naisten asema työmarkkinoilla on miehiä huonompi, koska naiset käyttävät valtaosan niin vanhempainvapaasta kuin hoitovapaastakin kotihoidon tukineen. Tämä heijastuu naisten työnsaantimahdollisuuksiin, urakehitykseen ja palkkakehitykseen.

Naisten ongelmat ovat kärjistyneet määräaikaisten työsuhteiden yleistyessä varsinkin julkisella sektorilla. Naisen määräaikainen työsuhde ennen lapsen syntymää selittää eniten sitä, että hän on pitkään kotihoidon tuella. Perhevapaa pitenee, kun naisella ei ole työpaikkaa, johon palata. Määräaikaisia työsuhteita jätetään myös jatkamatta, kun nainen on jäämässä perhevapaalle.

Perhevapaiden käyttö heijastuu myös naisten palkkoihin. Naisten palkat ovat keskimäärin 80 prosenttia miesten palkoista. Palkkaeroa oikeutetaan naisten poissaoloilla työelämästä perhevapaiden vuoksi. Perhevapaalla olevan naisen palkka jää jälkeen työssä olevien naisten palkoista ainakin parin vuoden ajaksi, sitä selvemmin ja sitä pidemmäksi ajaksi, mitä kauemmin nainen on ollut perhevapaalla. Tämä vaikuttaa myös naisen tuleviin eläkkeisiin.

Naisten syrjintä työelämässä ei vähene, ennen kuin miehet käyttävät vanhempainvapaista merkittävän osan ja vanhemmuus lakkaa työelämässä olemasta pelkästään naiseen liitetty asia.

Nykyisessä perhevapaajärjestelmässä äiti jää äitiysvapaalle viimeistään 30 arkipäivää ennen lapsen laskettua syntymäaikaa. Äitiysvapaa kestää noin neljä kuukautta. Isä ottaa yleensä lapsen syntymän yhteydessä isyysvapaata, joka voi kestää kolme viikkoa.

Äitiysvapaan jatkeena on vanhempainvapaata noin 6 kuukautta, jonka voi käyttää joko äiti tai isä. Jos isä käyttää vanhempainvapaasta vähintään kaksi viimeistä viikkoa, hän saa bonuksena neljä viikkoa lisää isyysvapaata. Tätä kokonaisuutta kutsutaan isäkuukaudeksi, joka voidaan käyttää puolen vuoden kuluessa vanhempainvapaan päättymisestä.

Äitiysvapaan ajalta maksetaan ansiosidonnaista päivärahaa aluksi 90, sitten 70 prosenttia vapaata edeltävistä ansiotuloista, isyys- ja vanhempainvapaan ajalta vaihtelevasti 70–75 prosenttia.

Vanhempainvapaan päätyttyä lasta voidaan hoitaa kotona kotihoidon tuen turvin tai hän voi mennä päivähoidon.

(Ks. www.kela.fi)

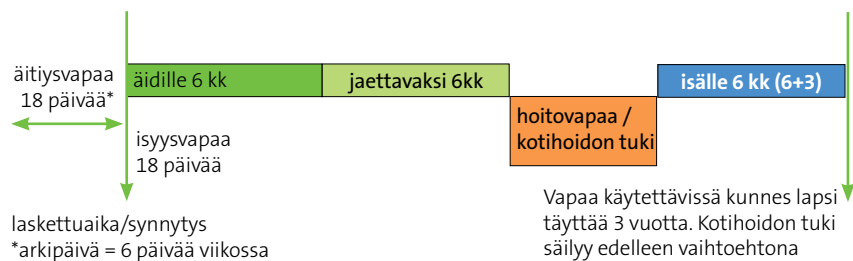
6+6+6 -vanhempainvapaa parantaa nykytilannetta lapsen, äidin ja isän kannalta

6+6+6 -mallissa vanhempainvapaa pitenee 18 kuukauteen eli siihen asti, kun lapsi on 1,5-vuotias. Vapaa koostuu kolmesta kuuden kuukauden jaksosta, joista yksi on äidille, yksi isälle ja yksi vanhempien jaettavissa. Vapaakausia voi pitää vähintään kahden kuukauden jaksoissa siihen asti, kun lapsi täyttää kolme vuotta.

Äiti voi halutessaan jäädä kotihoiton tueksi oman vanhempainvapaa-jaksonsa päätyttyä, ja isä voi pitää oman jaksonsa vasta tämän jälkeen. Lapsen kotihoitoa voidaan siis joustavasti jatkaa myös yli hänen 1,5-vuotispäivänsä.

Kuvio

6+6+6 -vanhempainvapaa käytännössä

Kun vanhemmat jakavat lapsen hoitovastuun, sekä äidin että isän hoivataidot kattuvat ja molemmille kehittyy läheinen suhde lapseen.

Äitiys- ja isyysvapaa ja kotihoidon tuki säilyvät

Mallissa äiti voi edelleen pitää ennen synnytystä 18 päivää äitiysvapaa – tarvittaessa enemmänkin sairauslomana, joka ei lyhennä vanhempainvapaata. Isä voi vastaavasti pitää lapsen syntymän yhteydessä 18 päivää isyysvapaa.

Isä voi halutessaan pitää osan kiintiöstään isyysvapaan jatkeena äidin ollessa omalla vapaajaksollaan. Näin perhe saa yhteistä aikaa perheeksi kasvamiselle, sekä äiti että isä voivat rakentaa suhdettaan vauvaan heti tämän synnyttyä, isä voi tukea äitiä ja mahdollisten sisarusten hoitaminen on helpompaa vauvan ollessa pieni.

Yksinhuoltaja voi pitää koko 18 kuukauden vapaan.

Kotihoidon tuki ja hoitovapaa säilyvät edelleen vaihtoehtona lapsen kolmivuotispäivään asti.

Vanhempainraha 80 prosenttiin ansiotuloista

Vanhempainvapaan ajalta maksetaan vanhempainrahaa, joka on 80 prosenttia aiemmista ansiotuloista. Tätä varten perustetaan vanhempainvakuutusrahasto, johon varat kootaan työnantajilta, työntekijöiltä ja verotuksesta. Euroopan maissa käytännöt vanhempainvapaan rahoittamisessa vaihtelevat. Erillinen rahasto vanhempainvapaan rahoittamista varten on muun muassa Tanskassa, Islannissa, Ranskassa ja Itävallassa.

6+6+6 -mallin toteutusvaihtoehtoja

Perheet todennäköisesti toteuttaisivat 6+6+6 -mallia eri tavoin. Missään vaihtoehdossa lapsi, äiti tai isä ei häviä verrattuna nykytilanteeseen:

- Äiti ja isä jakavat vapaan tasan eli molemmat ovat vapaalla 9 kuukautta. Äidin vapaan kesto on koko lailla sama kuin jos äiti pitää nykyjärjestelmässä koko vanhempainvapaan, ja pidempi kuin nykyisin vanhempainvapaata jakavissa perheissä. Isän vapaa on 7,5 kuukautta pidempi kuin nykyinen isäkuukausi ja selvästi pidempi kuin nykyinen tasan jaettu vanhempainvapaa.
- Äiti pitää sekä oman jaksonsa että jaettavan jakson ja isä oman jaksonsa tai osan siitä. Äidin vapaa on 3 ja isän 4 kuukautta pidempi kuin nykyisin.
- Äiti pitää vapaista valtaosan ja isä 1,5 kuukautta. Äidin vapaa on 3 kuukautta pidempi kuin nykyisin ja isällä sama kuin nykyisin yleisin vapaan kesto. Isä menettää 4,5 kuukautta.

Lapsi on kaikissa toteutusvaihtoehdoissa kotihoidossa vähintään vuoden ikäiseksi, eli 2 kuukautta kauemmin kuin nykyisen vanhempainvapaan puitteissa.

Vanhempainvapaan pidentäminen kohentaisi useimpien lapsiperheiden toimeentuloa, koska vanhemmat saisivat ansiosidonnaista vanhempainpäivärahaa huomattavasti pidempään kuin nykyisin.

6+6+6 -mallin missään vaihtoehdossa lapsi, äiti tai isä ei häviä verrattuna nykytilanteeseen.

Miksi isälle oma kiintiö?

Tutkimus osoittaa isien käyttävän pääasiassa niitä vapaita, jotka on nimetty isille. Islannissa ja Norjassa miesten vanhempainvapaan käyttö nousi parista prosentista noin 80 prosenttiin isistä isäkiintiön myötä vuosituhannen vaihteessa. Isille nimenomaan omistettu vapaajakso saa isät miettimään sitä, että kysymys on juuri heidän ratkaisutaan.

Isälle voi kehittyä vankka suhde lapseensa vain pidemmän itsenäisen hoitojakson aikana. Samalla luodaan käytäntöjä vanhempien väliselle työnjaolle paitsi lastenhoidossa myös kotitöissä. Kotitöiden jako on yleisin riitojen aiheuttaja lapsiperheissä, ja riidat kotitöistä heijastuvat hyvinvointiin parisuhteessa. Isien vapaiden käyttö edistää kotitöiden tasaisempaa jakoa ja voi näin vähentää avioeroriskiä.

Mahdollisuuksia, ei pakkoja

Vanhemmille nimetyissä vapaakiintiöissä ei ole kysymys pakosta, vaan mahdollisuudesta. Isät voivat 6+6+6 -mallisakin valita vain lyhyemmän vanhempainvapaakauden tai pelkän isyysvapaan pitämisen. Tällaisesta valinnasta ei isää rankaista. Asenneilmapiirikään ei kovin nopeasti muuttune siihen suuntaan, että alle kuuden kuukauden vanhempainvapaita pitävät miehet tuomittaisiin huonoiksi isiksi.

Hyvä perhepolitiikka tukee sekä syntyvyyttä että työhön osallistumista.

Kiintiöitä on vastustettu siltäkin perusteella, että ”perheiden tulee saada vapaasti valita” kuka vapaita käyttää. Perhe ei kuitenkaan ole yksi toimija, vaan siellä on useampia osapuolia. Käytännössä ”vapaa valinta” on sidoksissa sukupuolten välisen työnjaon pitkään historiaan, joka ylläpitää vanhempainvapaan tulkittamista äidille kuuluvaksi. Keskustelu vanhempainvapaiden jakamisesta on perheissä viime vuosina vähentynyt – monissa perheissä vapaa on ikään kuin itsestään selvästi äidin vapaa.

Kiintiöillä yhteiskunta antaa tukensa sille, että vanhemmuus on sekä äitien että isien asia. Lakisääteisten kiintiöiden tukemana miehen olisi nykyistä helpompi ottaa vapaalle jääminen puheeksi työpaikallaan. Näin työpaikoilla alkaisi näkyä, että myös miehet ovat vanhempia. Vähitellen miesten työpaikoilla vapaajärjestelyt tulisivat yhtä tarpeelliseksi kuin ne naisten työpaikoilla jo ovat. Kun vapaan pitäminen alkaa olla riippumaton vanhempainvapaasta, äitien syrjintä työmarkkinoilla vanhemmuuden vuoksi alkaa hälventyä.

Kannattaako 6+6+6 -malli?

Tulevaisuudessa tarvitaan enemmän ihmisiä maksamaan veroja pidemmän ajan, jotta palvelut ja etuudet voidaan turvata. Pitkän tähtäimen työvoimakehityksen kannalta on ajateltava myös syntyvyyttä.

Kansainvälisten vertailujen mukaan hyvä perhepolitiikka tukee sekä syntyvyyttä että työhön osallistumista. Äitien epävakaa asema työmarkkinoilla myöhentää lastenhankintaa ja saattaa alentaa perheen lapsilukua. Kun isien vanhempainvapaan käyttö lisääntyy, äitien asema työmarkkinoilla paranee, mikä rohkaisee lasten hankintaa.

On arveltu, että 6+6+6 -malli pidentäisi äitien perhevapaita. Todennäköisesti malli päinvastoin johtaisi kotihoidon tuen käytön vähentämiseen, kun lapsi voitaisiin hoitaa kotona 1,5-vuotiaaksi jo vanhempainvapaalla ansiosidonnaisen päivärahan turvin. Ja jos isät alkavat käyttää enemmän vanhempainvapaata, äidit palaavat työhön nykyistä aikaisemmin. Pienten lasten äitien työllisyysaste siis todennäköisesti nousisi, äideille karttuisi työ- ja eläketuloja ja yhteiskunnalle verotuloja. Odotettavissa on myös säästöjä kotihoidon tuessa.

Vanhempainvapaan uudistaminen 6+6+6 -mallin pohjalta nostaa alustavien laskelmien mukaan vanhempainvapaista aiheutuvia kustannuksia nykytasosta noin 1,5-kertaisiksi olettaen, että isät käyttävät vapaata yhtä aktiivisesti kuin muissa pohjoismaissa (noin 30 prosenttia vanhempainrahapäivistä) ja vanhempainpäivärahan korvaustaso nostetaan nykyisestä 70–75 prosentista 80 prosenttiin ansiotuloista.

Onko tähän varaa?

Vanhempainvapaan pidentämisessä on kysymys prioriteeteista. Lapsille ja perheille suunnattujen menojen osuus sosiaalimenoista alentui kahdella prosenttiyksiköllä vuodesta 1995 vuoteen 2006 ja on sen jälkeen pysytellyt samalla 11 prosentin tasolla. Niiden osuus bruttokansantuotteesta alentui samana aikana runsaalla prosenttiyksiköllä neljästä kolmeen prosenttiin. Tähän nähden vanhempainvapaan uudistaminen 6+6+6 -mallin pohjalta on kohtuullinen investointi lasten hyvinvoinnin ja sukupuolten tasa-arvon edistämiseen – suomalaisen perhepolitiikan perustavoitteisiin.

Päälähteet

Salmi, Minna, Lammi-Taskula, Johanna & Närvi, Johanna: Perhevapaat ja työelämän tasa-arvo. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 24/2009. http://www.tem.fi/files/22983/TEM_24_2009_tyo_ja_yrittajjys.pdf

Lammi-Taskula, Johanna, Salmi, Minna & Parrukoski, Sanna: Työ, perhe ja tasa-arvo. Sosiaali- ja terveysministeriö, Selvityksiä 2009:55. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=1082856&name=DLFE-10783.pdf

Salmi, Minna, Sauli, Hannele & Lammi-Taskula, Johanna: Lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa Lammi-Taskula ym. (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. THL, Helsinki 2009

Muut lähteet

Lainiala, Lassi: Perhepolitiikan uudet tuulet – Perheen paluu. Perhebarometri 2010. Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos Katsauksia E 39/2010

Lilja, Reija, Asplund, Rita & Kauppinen, Kaisa (toim.): Perhevapaavalinnat ja perhevapaiden kustannukset sukupuolten välisen tasa-arvon jarruina työelämässä? Sosiaali- ja terveysministeriö, Selvityksiä 2007:69

Moss, Peter (ed) International Review of Leave Policies and Related Research 2010. Employment Relations Research Series No. 115, Department for Business, Innovation & Skills, London 2010. <http://www.bis.gov.uk/assets/biscore/employment-matters/docs/i/10-1157-international-review-leave-policies.pdf>

OECD: Trends and Determinants of Fertility Rates in OECD-countries: The Role of Policies. OECD Social Employment and Migration Working Papers No. 27, Paris 2005

Sosiaali- ja terveystietomus vuosilta 2006 ja 2010

*6+6+6 -malli
on investointi lasten hyvinvoinnin
ja sukupuolten tasa-arvon
edistämiseen – suomalaisen
perhepolitiikan
perustavoitteisiin.*

Lue verkkojulkaisu osoitteessa:
www.thl.fi/julkaisut

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos
PL 30 (Mannerheimintie 166)
00271 Helsinki
Puhelin: 020 610 6000

ISBN 1799-3938 (painettu)
ISSN 1799-3946 (verkkojulkaisu)